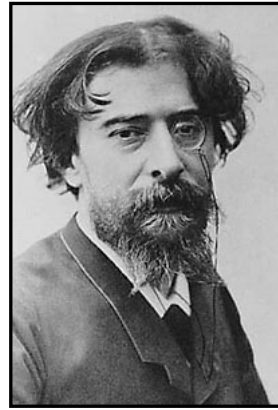

מסורת ודברים אחרים

“בוואר נטה לנפוטיזם; פקושה, בניגוד אליו, היה אפלטוניסט.”
(פלובר)

אין לנו מה להתהלל כל כך במסורת. אין זו זכות גדולה להציב את כפות רגלינו בדיוק בתוך העקבות שמצביעות על הדרך; זוהי נטייה טבעית. למרות שאין זה מוטעה מאוד להיכנע לנטייה זו, מוטב לנסות דרך חדשה. יש שהיא מתלכדת פה ושם עם הישנה. עלינו להשלים עם כך, אך ללא יוהרה. פחות מכפי שהוא ראוי, זהו מעשה בלתי נמנע.

דה גורמון (1858-1915)

- המסורת היא כוח עצום כנגד מקוריותם של סופרים. משום כך ההווה דומה באופן כה מוזר לעבר הקרוב, אשר דומה לעבר שקדם לו. השעבוד הזה, שהוא תמיד מדכא מאוד, אפילו בתקופות של חדשנות ספרותית לכאורה, נוטה לעיתים להפוך לעול ממשי במקרה שהאופנה מחייבת ציות למסורת. מכאן ספרות המאה השמונה עשרה, מכאן ספרות האימפריה הצרפתית הראשונה.

- ישנה המסורת המתמשכת וישנה המסורת המחודשת. אין לבלבל ביניהן. המאה השבע עשרה האמינה שהיא מחדשת את הברית עם העולם העתיק. הרומנטיקנים האמינו שהם מגלים מחדש את ימי הביניים. מסורות אלה שנקטעו, פוריות יותר ככל שהתקופה שמחודשת רחוקה יותר ומוכרת פחות.

- דומה אפוא, שרגע זה מתאים לחידוש מסורת המאה השבע עשרה. זו אשליה. המאה השבע-עשרה, על אוירתה המרוחקת, קרובה אלינו לאין שיעור. היא הייתה נדבך בחינוך שלנו. היא מוכרת גם לאלה שלא הרבו לבקר בה. עודנו נושמים את אוירתה. מה שנדלה ממנה ירגיש לנו כמו חיקוי.

- המאה השבע-עשרה נמצאת ביחס לרנסנס פחות או יותר במקום שבו אנו עומדים ביחס לרומנטיקה. היא אינה ממשיכה אותו. היו שבירות. היה תיעוב. היא משחזרת אותו היטב, אך ללא מודעות, בנבערות. האין זה נדמה לנו שהרומנטיקה לא הבינה ולא כלום בעבודתה היא? אנחנו ניסינו לחדש את הרנסנס בחוסר-מודעות הדומה לזה של המאה השבע-עשרה. הרומנים של ז'ורז' סאנדר ושל אלכסנדר דומא נדמים לנו כלוקים באבסורדיות נדירה. אנו מתכחשים להם, אך חוזרים עליהם שוב ושוב. איננו מסוגלים לחזור על בלזק וסטנדל, שאותם אנו מעריצים, באותה מידה שהמאה השבע עשרה לא הייתה מסוגלת לחזור על מונטייין ורבלה.

- אתם מחשיבים את המסורת הספרותית שלנו עד למאה השבע עשרה. אך מדוע? האם זה מתוך בורות ביחס לעבר? הם אינכם יודעים שהתקופות הספרותיות הגדולות שלנו היו המאות השלוש עשרה והשתיים עשרה, שאם לא כן בני דעת לא היו נותנים את "חיי סנט אלכסיס" תמורת טרגדיה של רסין? בחייכם, המסורת שלכם מסריחה כמו הדקדקנים שהכניסו לכם אותה לראש.

- אני אוהב את המאה השבע עשרה עד כדי כך שמעריציה הפנאטיים ביותר לעולם לא יצליחו להשניא אותה עלי. אבל אם יהיה עלי לבחור ספר יחיד, יהיה זה ספר בן המאה התשע עשרה.

- המסורת – אני מוצא אותה בכל מקום. העבר כולו עשוי להיות חומר הגלם שלה. מדוע דבר זה ולא אחר? מדוע המיסטיציזם הטרחני של בוסואה ולא האירוניה הספונטאנית של וולטר?

- מסורת היא שלשלת ארוכה שטבעותיה עשויות לסירוגין מזהב ומבדיל. אינכם מקבלים את כולה? אזי מסורת היא בחירה ולא עובדה. אם תופשים אותה כעובדה, מסורת אינה אלא מצבור של מגמות מנוגדות.

- מרגע שמבצעים בחירה, מפעילים ביקורת שרירותית.

- קברניטיה האמיתיים של המסורת הם אלה שלא בזו לשום דבר, אלה שביקשו, כמו סן בב, להבין הכל.

- האם אתם סבורים שאלה המגיעים רק עד פלובר ובודלר אינם יכולים להיות בעלי מסורת ספרותית טובה? אני מכיר אנשים כאלה, והם מדהימים אותי בטעמם המעודן.

- לעתים, המסורת אינה אלא ביבליוגרפיה, ולעתים – ביבליוטק [ספרייה]. ברונטייר היה ביבליוגרפיה. סן בב היה ביבליוטק.

- הכותבת הצרפתייה הטובה ביותר במאה השש עשרה הייתה הליזיין דה קרין [Hélisenne de Crenne], כך אמרה לי אישה אחת, בעלת השכלה פמיניסטית במקצת, ובנוסף לכך ביבליופילית.

- האנשים שאמרו לי: "אתה מבית מדרשו של דה מונטיין" שעשעו אותי למדי, שכן אינני קורא גדול של מסות, דבר שאני כמעט בוש בו. רוב תגליותיהם של הפרופסורים על היווצרותן של מסורות רוחניות הן בעלות תוקף דומה. איש המסורת אינו מסוגל לראות בשני שכלים נטיות אנלוגיות מבלי להניח שהאחרון הוא חקיין של קודמו. הרגלים של בית ספר.

- המסורת שלי אינה רק צרפתית, היא אירופאית. איני יכול להתכחש לשייקספיר, או לדנטה או לביירון, שלימדו אותי מה זאת שירה, או לגתה שהילך קסם על הגיוני, או לשופנהאואר שהקנה לי חינוך פילוסופי, איני יכול להתכחש לניטשה, שנתן לי עקרונות לתמוך בהם את תיעובי מן המוסר הרוחני. איני יכול להתכחש לסוויפט או לסרוונטס. ועם זאת, שני הספרים הראשנים שפתחו את העולם בפני נשמת התלמיד שלי היו

'האהבה' של סטנדאל ו'מאדאם בובארי' של פלובר, שמצאתי בביתי, בתוך ארון!

- כומר אחד, שלימד אותי לטינית בזמן המלחמה, כשבתי הספר היו סגורים, גילה לי את מולייר. אני מכיר תודה על כך לכמרים כולם. שאר הקלסיקונים היו בשבילי חומרי לימוד ומטלות. קראתי אותם הרבה יותר מאוחר. זאת המסורת שלי.

- מה שמדהים אותי יותר מכל בבני הנוער של היום, זו הצייתנות שלהם. הם אינם לומדים אלא את מה שמלמדים אותם. בזמני המורה היה נטול סמכות. ייחסנו לו את המשימה להכין אותנו לבגרות.

- בשנה השנייה עשיתי את הרטוריקה שלי (סגנון ישן); ברטוריקה, את הפילוסופיה שלי; בפילוסופיה, שירה. הייתי חניך פנימייה [פנימיון].

- היכרותי עם הספרות הצרפתית התאחרה. תחילה אהבתי את הזרים. בגיל שלושים עדיין לא ידעתי כלום על המאה השבע עשרה, שריח המכתבות שלה רדף אותי זמן רב, עד ליום שבו נגעתי בהוצאות העתיקות.

- השריטה הזאת בשכל [esprit], בוז לכל דבר נלמד, גרמה לכך שתמיד הייתי מפגר בכמה נקודות, ומקדים בהרבה אחרות.

- תמיד התענגתי רק על מה שאינו נלמד. זה מה שהטיל אותי אל תוך הספרות הלטינית של ימי הביניים.

- כף רגלי לא דרכה מעולם בסורבון אלא כדי לראות שם ציור, את פובי דה שבאן, ובפעם האחרונה את הפרסקות של העלמה דופאו. אתם רואים עד כמה הויכוחים על ההוראה בסורבון הצליחו להלהיב אותי.

- כשאני רואה יד מצוירת על קיר, המסמנת כיוון, אני מסתכל באופן אינסטינקטיבי לצד הנגדי. ברחוב, אני תמיד צועד נגד הזרם, אני הולך לאן שאיש אינו הולך. הקול הקורא: בעקבות הקהל! מעורר בי אימה.

- לעתים קרובות נאבקתי נגד נטיותי הטבעיות, העליתי על נס מצבים שהיו לא נגישים עבורי, ורבים מכתביי אינם אלא מחאות כנגד עצמי.

- מזה זמן רב כבר אינני מחזיק בדעות תוקפניות כנגד דבר, אך עם איי החורבות של הכרתיי הישנות, נוצרו בי עקרונות פנימיים, שבאמצעותם אני שופט אפילו את הדברים שעל אודותיהם אני שותק.

- הם ניאו קלאסיים; כלומר, הם היו רוצים להיות קלאסיים באופן מידי, מבלי לעבור דרך המעגילה! לרונסאר נדרשו שלוש מאות חמישים שנה כדי להפוך לקלאסי, ולשירת רולאן נדרשו יותר משמונה מאות שנים.

- אנחנו תמיד מתפתים לחקות את אלה שאנו אוהבים, כשלא אוהבים מספיק. לדחוק באהבה עד כדי הערצה: ההערצה מרפה ידיים.

- 'הקלאסיקונים' האמיתיים של המאה השבע עשרה, כלומר, המופתים של כל בעלי הטעם, נשכחו כיום. היו אלה פטרו, בלזק, ד'אבלנקור. לזמנו, בואלו היה פרא אדם.

- עונשו של גזע הפרופסורים הוא שדינם נחרץ לבזות את לה פונטיין בחייו, ולהעריך אותו, במותו.

- מסורתה האמיתית של הרוח הצרפתית, היא חירות הרוח. לדון מחדש בכל השאלות, לקבל רק את אלה שניתן לפתור א-פריורי, לקבל רק מהסיבות הטובות ביותר, ולהחשיב כטובות ביותר את אלה שמכילות עיקרון של עצמאות [אי-תלות]. להיזכר שאף מסורת אינה משתווה למסורת החירות. להיות אתה עצמך, לראות מעבר לאלה המדברים בשם דוגמה, אך לא לרמות את עצמך, ולא לרצות לכפות על אחרים חירות שמבנה שכלם אינו מסוגל לקבל.

- העדפות! הנה מילה נאה ושימושית בנושא טעמים ספרותיים ואף פילוסופיים. אין בה שמץ שלילה, או שמץ דוגמטיות.

- ואף על פי כן, נדרשות שלילות אחדות; ונחוצה גם קצת דוגמטיות. שללו בתוקף את מה שמזעזע את טעמכם. אשרו את אשר אתם אוהבים. אכן – כך גם אתם הנכם מסורת.

- ואתם מורכבים יותר מכפי שאתם חושבים. דתיים ככל שתהיו ברוחכם, וודאו שאתם גם קצת וולטריאנים. גם אם אתם סבורים ששיפוטכם פוזיטיבי, הוא מכיל מידה כזאת של מיסטיציזם שהייתם נחרדים אילו יכולתם לראות זאת בבירור. הערצתכם נתונה לקלסיקונים הגדולים, אך אילו הייתם כנים לחלוטין, הייתם מודים ששום דבר לא ריגש אתכם כמו יצירותיהם היפות של הרומנטיקנים.

- ביסודו של דבר, אין ערך בספרות מלבד ההנאה, אך הנאה ספרותית תלויה בטיב הרגישות. כל הוויכוחים גוועים לנוכח תומה זו, של הרגישות האישית, העשויה בשר ודם מצידה הפנימי וקיר אבן ממש מצידה החיצוני. יש דרך לסובב אותה, אך אינכם יודעים את הסוד.

- הצבנו את האמנות מעל לכל ויש להשאירה שם, חרף כל אלה המבקשים להחליף אותה בדעות. אני מניח באמתחתי את קנדיד ורנה. קחו אתם את המהתלות של וולטר ואת האמונות של שטובריאן, אין לי שום עניין בהן.

- המסורת הצרפתית עשירה כל כך, רבת סתירות כל כך, שהיא עשויה לספק את כל הטעמים. וכי לא אמר לי פעם משורר ידוע למדי שהמורה האמיתי שלו היה דורה [Dorat]? ומדוע לא? אולי גם אני הייתי אוהב את דורה, אילו הכרתיו.

- מה כבד משאה של מסורת ספרותית זו, הנמשכת (לא נמשיך אל מעבר למאה החמש עשרה) מאוסטאש דשאן [Eustache Deschamps] עד ורלן, דרך ויון, רבלה, רונסאר, מונטיין, מלרב, קורניי, בוסואה, וולטר, רוסו, שטובריאן, הוגו, סן-בב, פלובר, ואחרים כה רבים. זהו כאוס, מעבה יער. לא רואים עוד את השמיים. גזמו אותם! גזמו!

- הם גזלו לי מראש את כל המילים, את כל המשפטים, את כל הרעיונות. הו, כל האבות ההכרחיים והמחייבים האלה! הם מסמאים אותי. הם חונקים אותי. לא, במקום לחזק את חישורי המסורת מוטב שנשחרר את המוחות שהם לופתים. Flecte ramos, arbor alta [”כוף ענפיך, עץ גדול”].

מה שנחוץ לנו הוא פחות מופתים ויותר מאורם החופשי של החיים, שאתם מסתירים מאיתנו.

(מצרפתית: ליאורה בינג-היידקר)